

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Eva Burianová

**Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku
1774**

Bakalářská práce

Olomouc 2016

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne

.....

Eva Burianová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavel Krákora, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a taky odborné vedení.

Obsah

Úvod.....	5
1 Tereziánské školské reformy.....	7
1.1 Všeobecný školský řád.....	7
2 Vývoj školství ve druhé polovině 19. století.....	11
2.1 Návrh školské reformy podle Karla Slavoje Amerlinga	12
2.2 Bonitz–Exnerova školská reforma	14
2.3 Tzv. Konkordát.....	15
2.4 Základní školský zákon a jeho novelizace	16
2.5 Zákony týkající se vysokého školství.....	19
3 Vývoj školství v Československé republice v letech 1918 – 1939 a v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945	21
3.1 Tzv. Malý školský zákon	22
3.2 Zřízení újezdních školských rad.....	23
3.3 Zřízení nových vysokých škol.....	24
3.4 Uzavření vysokých škol během Protektorátu Čechy a Morava.....	25
4 Školství Československa po druhé světové válce	26
4.1 První školský zákon po roce 1948.....	26
4.2 Druhý školský zákon po roce 1948	28
4.3 Třetí školský zákon po roce 1948 a další významné změny v tzv. socialistickém školství .	30
5 Školství po roce 1989.....	34
6 Závěr	37
7 Anotace	39
8 Abstract	40
9 Literatura.....	41
10 Legislativní akty.....	42
11 Internetové zdroje.....	43

Úvod

„Má-li člověk člověkem býti, něco uměti a rozuměti, učit se musí, protože my již na svět se rodíme, mysl s sebou jako prázdnou tabuli toliko přinášíme.“

Jan Amos Komenský

Svou bakalářskou práci jsem zahájila citátem od Jana Amose Komenského, který je pro své názory předbíhající dobu, v níž žil, a také samozřejmě pro vlastní pedagogickou činnost označován za učitele národů. Tématem této práce je vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území. Zejména si klade za cíl analyzovat a zhodnotit nejdůležitější změny ve školství od roku 1774, tj. roku, ke kterému se váže zavedení povinné školní docházky v českých zemích.

K otázce použitých metod lze uvést, že pro úvodní charakteristiky daného období jsem použila převážně popisný styl textu. Následně jsem analyzovala jednotlivé právní předpisy a porovnávala konkrétní nejdůležitější právní úpravy školství vztahující se k danému období.

Hlavním důvodem, proč jsem si zvolila právě téma týkající se školství a jeho právní úpravu, je skutečnost, že škola je nedílnou součástí života každého z nás a každý má svoji školní zkušenost. Navíc jsem si chtěla osvojit nové poznatky týkající se školství v minulosti, neboť toto může přispět k pochopení přítomnosti a případnému lepšímu náhledu na budoucnost. Je přínosné se dozvědět, na základě jakých právních předpisů a norem a jak se vyučovalo v období existence Rakouského císařství, Rakouska-Uherska, tzv. první Československé republiky, Protektorátu Čechy a Morava, Československa po druhé světové válce od 1945 do 1989 a období po roce 1989.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola se zabývá vývojem školství v období existence Rakouského císařství, které bylo úzce spjato s politikou a souvisejícími reformami Marie Terezie. V rámci této epochy je analyzován Všeobecný řád školský, který zavádí povinnou školní docházku. Na tuto kapitolu navazuje část týkající období 19. století, v níž je zmíněna Amerlingova reforma, Bonitz-Exnerova reforma a tzv. Konkordát reagující mimo jiné na společenské a sociální změny vyplývající z revolučního roku 1848. Stěžejní částí této kapitoly je tzv. Hasnerův zákon z roku 1869 a jeho novela z roku 1883, kterou bylo reformováno elementární a vyšší lidové školství, měšťanské školy a učitelské ústavy. Třetí kapitola popisuje školství v době vzniku Československa, meziválečného období a doby Protektorátu Čechy a Morava. V této kapitole se vzhledem k jejich velkému významu

věnuji i legislativním normám, na základě kterých došlo k založení Masarykovy univerzity v Brně či Univerzity Jana Amose Komenského v Bratislavě a dalších nově vzniklých vysokých škol, např. Vysoké školy zemědělské v Brně či Vysoké školy obchodní v Praze. V tomto období také došlo ke změně postavení učitelek, a sice ke zrušení celibátu, a jiným zákonem byly stanoveny tzv. školní újezdy. Předposlední kapitola zmiňuje několik školských zákonů, které mění délku povinné školní docházky a zřizuje nové typy obecných a středních škol. Poslední kapitola je charakteristická novými změnami, které souvisí především s roky 1989 a 1993, tj. vznikem České republiky.

Ve své práci jsem vycházela z různých druhů zdrojů, mezi které patřily převážně monografie a dobové právní normy a předpisy. Odborné články mi posloužily k lepšímu pochopení dané problematiky a vysvětlení školských systémů v konkrétních obdobích. Některé kapitoly jsou doplněny tabulkami sloužící k přehlednosti a orientaci v daném tématu.

1 Tereziánské školské reformy

Období 18. století je prakticky ve všech zemích Evropy ovlivňováno myšlenkami osvícenství, které reagovalo na rozvoj vědeckého poznání a mělo významný pedagogický rozměr. Do této doby spadá na našem území vláda rakouské císařovny Marie Terezie a jejího syna císaře Josefa II. Právě tito panovníci zahájili reformy centralizace vnitřní správy habsbursko-lotrinské monarchie, která se dotýkala všech jejích obyvatel. Hlavním důvodem těchto reforem byl tehdejší neutěšený stav státu, který po válečných neúspěších po Sedmileté válce s Pruskem a z ní vyplývajících územními ztrátami vyžadoval rozsáhlé změny hospodářské, sociální a vojenské tak, aby se habsbursko-lotrinská monarchie vyvarovala svému úpadku. Významnou událostí bylo zrušení jezuitského řádu na území monarchie v roce 1773, který do té doby byl nejen oporou Habsburků a významným prvkem katolického charakteru monarchie, ale především měl díky systému jezuitských škol, které také byly zrušeny, významné postavení v rámci tehdejšího vzdělávání. Tereziánské reformy probíhaly ve třech oblastech – politické, správní a soudní. Mezi nejvýznamnější reformy patřila právě reforma školská.¹ Cílem reformy bylo sjednocení školství v rámci celé habsburské monarchie. Školská reforma se zaměřila převážně na základní, tj. elementární školy, neboť to mělo dopad na široký počet obyvatelstva.

1.1 Všeobecný školský řád

Dne 6. prosince 1774 byl vyhlášen Marií Terezií Všeobecný školský řád. Oficiálním názvem výše zmíněného nařízení byl Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích² (dále jen Řád). Jedná se o základní kámen školství, o jednu z prvních zásadních změn ve školství, díky které se postupně zvýšila gramotnost celé populace. Školy byly přístupné pro všechny děti nejenom pro tehdejší vyšší vrstvy obyvatelstva. Hlavním autorem reformy se stal opat Johann Ignaz von Felbiger pocházející z Pruska.³

Reforma komplexně upravila v 79 paragrafech elementární školství pro mládež mezi šestým a dvanáctým rokem věku. Řád se dělí do čtyř částí. První se týká veřejného

¹ MOROKES, František. *Tereziánská reforma v českém školství* [online]. clanky.rvp.cz, 18. října 2006 [cit. 1. května 2015]. Dostupné na < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/>>.

² německý název Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kaiserlichen Erbländern.

³ KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky. 1. vydání*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 84.

vyučování, druhá domácího vyučování, třetí hodnocení žáků a konečně poslední dozoru a vrchní správě nad školstvím.⁴ Řád dále upravuje vzdělání, postavení a práva a povinnosti učitelů, vyučovací metody a formy kázní.

Řád stanovil tři typy škol – triviální, hlavní a normální, které existovaly zároveň vedle sebe. Kritériem pro dané členění byla příslušnost k určitému stavu. První typ školy tj. triviální byl zřizován dle § 4 na venkově při faře, na které vyučoval jeden učitel mateřským jazykem. Předmětem výuky bylo vedle náboženství a nauky o hospodářství tzv. trivium, čili psaní, čtení a počítání. Žáci byli rozděleni do oddělení. Dle § 9 měly být hlavní školy zakládány ve všech větších městech a zpravidla měly tři až čtyři třídy. Na hlavních školách vyučovali tři až čtyři učitelé společně s katechetou, v čele každé školy působil ředitel. V této době se vyučovalo nejenom náboženství a tzv. výše zmíněné trivium, ale do rozvrhu byly zařazeny také latina, přírodopis, dějepis nebo zeměpis. Vyučovacím jazykem byl německý jazyk od druhé třídy. Dle § 12 normální škola (od slova norma – vzor) byla „vzorem neboli směrnicí“ pro první dva zmíněné typy škol. Tento typ byl zřízen v zemských centrech. Vyučování bylo náročnější a rozšiřující oproti látce vyučované na hlavních školách, vyučovacím jazykem byla opět němčina a byly zřízeny čtyři třídy. Normální škola sloužila také jako forma tzv. metodického a vzdělávacího centra pro učitele⁵. Výše zmíněné členění elementárního školství zůstalo v platnosti do roku 1869.

Poté, co byl vyhlášen Řád, počet elementárních škol rostl. V Čechách v roce 1780, tj. šest let po vydání Řádu, bylo již 12 hlavních škol, 1891 škol triviálních a jedna normální škola byla zřízena roku 1775 v Praze.⁶

⁴ MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 97.

⁵ Tamtéž.

⁶ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 71.

Tabulka č. 1 Typy elementárních škol

Název	Místo	Obsah vzdělání
triviální (1-2 třídní)	fara	tzv. trivium, náboženství, nauka o hospodářství
hlavní (3třídní)	krajské město	tzv. trivium, základy reálií a latiny
normální (4 třídní) + preparanda	zemské město	rozšířená materie hlavní školy

Dle § 26 chlapci i děvčata ve věku šesti let začali navštěvovat školu. Školní docházka byla stanovená na dobu šesti let, to znamená, že dítě ve věku dvanácti let již mohlo pokračovat ve studiu v rámci vyššího školství.

Dle § 27 se školní rok dělil na dvě části – zimní a letní běh. Doba vyučování byla stanovena v zimním období od 8 do 11 hodin, v létě na venkově od 7 do 10 a odpoledne od 14 do 16 hodin. Žáci bydlící ve městě byli povinni chodit do školy dopoledne i odpoledne. Absence žáků na venkově byla omluvena z důvodů jejich pomoci rodině v hospodářství, např. při pasení dobytka, orání apod. Už tehdy byly zavedeny tzv. velké letní prázdniny připadající na červenec a srpen.

Jak bylo výše zmíněno, v Řádu bylo pamatováno i na vzdělávání učitelů a to zejména s ohledem na fakt, že byl akutní nedostatek kvalifikovaných učitelů a učili např. i vysloužilí vojáci nebo řemeslníci. Vzdělávací kurzy probíhaly ve formě tzv. preparand při normálních školách. Jednalo se o jediný vzdělávací program, neboť samostatné pedagogické instituce dosud neexistovaly. Po tříměsíčním kurzu se zájemce stal venkovským učitelem, po šesti měsících pomocníkem učitele na hlavní škole a po jednom roce mohl složit závěrečnou zkoušku. Na základě této zkoušky se daný jedinec stal plně způsobilým učitelem.

Za hlavní metodu stanovil Řád tzv. hromadnou výuku, kdy se děti učily v kolektivu nikoliv individuálně. Došlo tak k prohloubení sociálních vztahů mezi jedinci. Učitel podával látku formou přednášek pravidelně doplňovaných názornými příklady a zároveň se snažil vést žáky k samostatnosti tím, že jim pokládal po odpřednášené látce otázky. Učitel při výkladu látky měl postupovat dle následujících zásad - od jednoduchého ke složitému, od obecného ke konkrétnímu a od známého k neznámému. V roce 1775 Johann Ignaz von Felbiger vydal knihu metodní, která obsahuje metodické postupy učitelů a měla být nápomocná zejména

začínajícím učitelům.⁷ Na základě výše zmíněného lze konstatovat, že tyto vyučovací zásady jsou aktuální i v dnešní době.

Aby realizace školní reformy byla úspěšná a naplňovala Felbigerovy požadavky, byly dle § 69 zřízeny školní komise v každém hlavním městě rakouské dědičné země, které byly podřízeny přímo ústřední komisi sídlící ve Vídni, jež byla pod Felbigerovým vedením. Členové byli jmenováni přímo Marií Terezií. Školní komise byla povinna kontrolovat, zda školy dodržují Řád, zda se vyučuje podle stanovených metod apod. Školskými reformami bylo zkvalitněno dosavadní školství.

Dle výše rozebraného Řádu lze konstatovat, že školská reforma se týkala především obecného školství. Jednalo se o mimořádnou změnu v této oblasti, neboť zavedením obecné školy v každé faře, větším městě a zemském centru došlo ke zvýšení gramotnosti tehdejšího obyvatelstva. Ve školách začali vyučovat odborně vzdělaní pedagogové, kteří v rámci výuky využívali učební pomůcky. Negativním aspekt lze spatřovat ve skutečnosti, že elementární školství bylo centrálně řízené školství a nebyly zohledněny národní potřeby. Škola se stala prostředkem procesu germanizace, což vedlo k nepokojům, které vyvrcholily v roce 1848.

Obecně řečeno s rokem 1774 je spojeno zavedení tzv. povinné školní docházky. Striktně vzato se o povinnost nejednalo, protože to bylo nemožné z praktických důvodů – nedostatek škol a odborných pedagogů. Řád tím pouze vyzýval rodiče, aby jejich děti začaly navštěvovat školu. Nicméně počet dětí stoupal od vydání Řádu. Povinná školní docházka byla striktně zavedena až Základním školským zákon v roce 1869⁸.

⁷ MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. s. 97.

⁸ MORKES, František. Proměny povinné školní docházky [online]. učitelské noviny., [cit. 26. února 2016]. Dostupné na <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>>.

2 Vývoj školství ve druhé polovině 19. století

V českých zemích již od první poloviny 19. století docházelo k přechodu od národního k politickému hnutí, což se projevovalo i snahou ovlivnit české školství. U tehdejších českých politických a společenských představitelů to znamenalo především odpor k centrálně řízenému školství a ke germanizaci, která probíhala prostřednictvím školy.⁹ V této době čeští obroditelé – buditelé např. Josef Jungmann a později František Palacký usilovali o rozšíření českého jazyka ve školách resp. jeho zrovnoprávnění s němčinou.

V letech 1848 – 1849 se Evropou převalila vlna revolucí a povstání, která měla dle konkrétní země svůj vlastní sociální, případně národnostně-emancipační podtext. Tyto revoluce zejména ve Francii a německých zemích reagovaly na překotný průmyslový vývoj a nerovné postavení některých společenských vrstev zejména dělnictva. V rakouských zemích, včetně českých a polských území, Uhrách a na italském území měl i výrazný národnostně-politický charakter. Přestože revoluce a povstání byly potlačeny, došlo ve většině zemí k takovým společenským a politickým změnám, že můžeme hovořit o praktickém konci feudalismu.

V roce 1848 v rakouských zemích (Předlitavsko) zahrnující i české země nově vzniklo Ministerstvo vyučování, které tak nahradilo Studijní dvorskou komisi, později bylo přejmenované na Ministerstvo kultu a vyučování, jež po roce 1849 vedl český šlechtic hrabě Lev Leopold Thun Hohenstein. Na půdě tohoto úřadu postupně vznikaly nové školské reformy. Návrhy se týkaly nižšího i vyššího školství. Tyto reformy mj. odkazovaly i na myšlenky J. A. Komenského. K otázkám školské reformy se hlásili významní představitelé veřejného českého společensko-politického života zejména Pavel Josef Šafařík, Jan Evangelista Purkyně, Karel Havlíček či Karel Sabina.

Mezi reformátory českého školství vynikal svými myšlenkami a propracovanými návrhy především Karel Slavoj Amerling.¹⁰ Amerlingovy myšlenky následně ovlivnily vývoj školství v českých zemích včetně postupného vzniku právních norem ve školství.

⁹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 70.

¹⁰ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 145.

2.1 Návrh školské reformy podle Karla Slavoje Amerlinga

K. S. Amerling byl pražský lékař a patřil mezi starší generaci českých národních buditelů. V roce 1839 založil soukromý vzdělávací ústav Budeč. V tomto ústavu se vzdělávali učni, dospělí i učitelé na základě sbírek, přímé práce v botanické zahradě, v laboratořích, v dílnách, ve hvězdárně apod. Jednalo se především o praktickou výuku. Za svůj cíl si Amerling kladl především vyšší vzdělanost všech vrstev společnosti. Tento ústav se měl stát jakousi lidovou univerzitou, která se členila do čtyř ročníků se zaměřením na výchovu národních učitelů, vychovatelek, hospodyň a tzv. „průmyslníků“. Kvůli finančním potížím však projekt ztroskotál. Amerling se zajímal také o děti, pro které použil výraz „abnormální“, čili z dnešního hlediska mentálně a fyzicky postižené. V Praze na Hradčanech založil ústav pro takovéto děti, který nazval Ernestium, kde vychovával jedince praktickým činnostem a snažil se jim pomoci integrovat se do společnosti. Amerling se mimo jiné zasloužil o zřízení hlavní školy v Praze, kde se později stal ředitelem.¹¹ Další Amerlingovou zásluhou je založení a vydání prvního hodnotného pedagogického časopisu *Posel z Budče*. Ve výše zmíněném časopise Amerling uveřejnil v roce 1848 svůj návrh školní reformy pod názvem *Návrh pro národní školy*. Svoje myšlenky čerpal z přednášek, které pořádal pravidelně v pražském Klementinu, kde se setkával s uční a příslušníky venkovské inteligence. Tento reformní návrh představoval jednotnou soustavu všeobecně vzdělávací povinné školy. Dále zavádí novou předškolní instituci, tj. školky, do školského systému a hlásí se k myšlenkám J. A. Komenského. Návrh se členil do dvou částí. První část pojednává o výchovném cíli na národních školách a obecných zásadách výchovy a vyučování včetně prostředků, jak tohoto cíle dosáhnout. Druhá část se týká charakteristiky jednotlivých národních škol.

Amerling vidí ve výchově a vzdělání dětí cíl národních škol, z nichž se mají stát vzdělaní jedinci, z nichž se následně stanou úspěšní obchodníci a podnikatelé, kteří pozvednou české země. Nejedná se již o tzv. výchovu poslušného poddaného, která byla charakteristická pro tereziánské školství v 18. století. Mezi obecné zásady výchovy a vyučování dle Amerlinga patří všestrannost a souvislost. Všestrannost se projevuje v plánu vyučovacích předmětů, tj. v každé třídě je zaveden zpěv, kresba a tělesná výchova. V tomto smyslu se jedná o pokrok v porovnání s tereziánským školstvím, které kladlo důraz především na naučení se látky nazpaměť. Zásada soustavnosti se projevovala takovým způsobem,

¹¹ SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. 1987. Praha: Pedagogické nakladatelství Praha, 1987. s. 230.

že nové učivo bylo přednášeno ve spojení s předchozím, čímž vznikají souvislosti v rámci dané materie.¹²

Druhá část Amerlingova reformního návrhu se týká rozdělení národních škol a vymezení učiva. Národní školy byly tříступňové (viz níže tabulka č. 2). Amerling nazval jednotlivé stupně: „školky, přípravný a věcnice“. První stupeň – školky se dále členily na školu mateřskou pro děti ve věku dvou a tří let a opatrovnu pro děti ve věku čtyř a pěti let. Mateřská škola se dle návrhu poprvé stala součástí školské soustavy s tím, že i její název zůstal aktuální dodnes. Mateřská škola má být zřízena ve všech velkých městech. Druhý stupeň – „opatrovna“, v rámci kterým dětem začíná všeobecná docházka, má být zřízena v každé obci. Přípravná měla také dvě třídy – „názornu“ pro šestileté děti a „odlikovnu“ pro sedmileté.

Třetí stupeň – „věcnice“ byly pro děti ve věku od sedmi do čtrnácti let. „Věcnice“ se členily do šesti tříd skládajících se z „odlikovny, putovny, naukovny, průmyslovny, účetny a vědomny“. Návrh dále obsahoval i seznam učebních pomůcek a knih. Amerling do seznamu zahrnul také knihu J. A Komenského Orbis Pictus.

Kladem návrhu byla skutečnost, že Amerling chtěl poskytnout dětem všestrannou výuku, která propojovala teorii s praxí. Zdůrazňoval věcnou stránku probírané materie před pouhým slovním podáváním učiva. Amerling chtěl vybudovat jednotný systém školství od nejnižšího článku – školek po školy vysoké. Tento typ školství měl vychovávat jedince pro praktický život. Záporom tohoto návrhu byl nepřiměřený požadavek na všestrannost učební látky a vyučovacích předmětů.¹³ Lze konstatovat, že tento návrh vycházel do určité míry z Řádu, tj. Všeobecného školského řádu z roku 1774, a sice zavedením povinné osmileté školní docházky. Nad rámec toho zřizuje povinnou předškolní docházku. Na rozdíl od Řádu klade důraz na praktickou výuku a všestrannou znalost učiva. Z dnešního pohledu jsou Amerlingovy myšlenky pokrokové, neboť oba instituty – povinná předškolní¹⁴ a školní docházka jsou u nás zavedeny.

¹² DÝMA, Mojmir. *Význam Karla Slavoje Amerlinga v českém pedagogickém myšlení* [online].Pages. pdf. cuni.cz [cit. 1. června 2015]. Dostupné na <[¹³ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 148 – 150.](https://www.google.com/search?newwindow=1&rlz=1C1RNVG_enCZ535CZ537&es_sm=122&q=D%C3%9DMA%2C+Mojm%C3%ADr.+V%C3%BDznam+Karla+Slavoje+Amerlinga+v+%C4%8Desk%C3%A9m+pedagogick%C3%A9m+my%C5%A1len%C3%AD+%C4%8Dasopis&oq=D%C3%9DMA%2C+Mojm%C3%ADr.+V%C3%BDznam+Karla+Slavoje+Amerlinga+v+%C4%8Desk%C3%A9m+pedagogick%C3%A9m+my%C5%A1len%C3%AD+%C4%8Dasopis&gs_l=serp.3...103453.105617.0.105759.9.9.0.0.0.143.930.0j8.8.0...0...1c.1.64.serp..9.0.0.KIc5eq29XRU>.</p></div><div data-bbox=)

¹⁴ Podle novely tzv. školského zákona č. 561/2004 Sb., která vejde v platnost v roce 2017, bude zaveden povinný rok předškolního vzdělávání.

Tabulka č. 2 Třístupňový školský systém

Školky	Mateřské	2-3 leté děti
	Opatrovny	4-5 leté děti
Přípravovny	Názorna	6 leté děti
	Pojmenovna	7 leté děti
Věcnice	Odlikovna	8 leté děti
	Putovna	8-9 leté děti
	Naukovna	9-10 leté děti
	Průmyslovna	11-12 leté děti
	Účetna	12-13 leté děti
	Vědomna	14 leté děti

2.2 Bonitz–Exnerova školská reforma

Jedna z dalších reforem tzv. Bonitz-Exnerova se týkala vyššího školství, tj. z dnešního pohledu střední školství. V roce 1844 byl Franz Seraphin Exner¹⁵ pověřen vládou, aby vypracoval nový učební plán. Spolu s Hermannem Bonitzem se stali jedním z hlavních autorů reformy vyššího školství. V roce 1849 Bonitz a Exner společně zpracovali dokument nazvaný Nástin organizace gymnázií a reálných škol v Rakousku¹⁶. Jejich vzorem se stal pruský model vyššího školství. Výše zmíněné dílo však bylo potvrzeno tzv. „císařskou sankcí“ až v prosinci roku 1854. Je ovšem nutno dodat, že tato reforma byla prosazována ihned po svém zveřejnění a to zejména díky sympatiím tehdejšího rakouského ministra kultu a vyučování Lva Leopolda Thun Hohensteina.

Touto reformou došlo ke změně v organizaci středního školství, v obsahu vzdělávání a v pedagogicko-metodické činnosti střední škol. U gymnázií bylo dosavadní šestileté gymnázium spojeno s prvním a druhým ročníkem filozofické fakulty, tím se tedy stalo gymnáziem osmiletým. Dále škola byla rozdělena na dva stupně po čtyřech třídách s tím, že stupně byly na sobě relativně nezávislé, tzn., že mohly být zřizovány pouze nižší gymnázia apod. Nižší stupeň se zaměřoval především na elementární a propedeutickou výuku, zatím co vyšší stupeň ve smyslu vědeckém a pragmatickém. Další novota této reformy

¹⁵ pražský univerzitní profesor, klasický filozof

¹⁶ německý název: Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich

bylo zavedení státní závěrečné zkoušky – tzv. maturity, jejíž úspěšné absolvování bylo podmínkou studia na univerzitách nebo práce ve státních službách. Osnovy gymnázií byly také pozměněny, výuka klasických jazyků byla omezena a zvýšilo se postavené společensko-vědních a přírodovědných předmětů. V posledních dvou třídách se vyučovala fyzika a filozofická propedeutika, v rámci které se žáci učily poznatků psychologie a filozofie. Byly zavedeny nepovinné předměty – moderní jazyky, zpěv, kreslení či tělocvik. Ve srovnání s dosavadní výukou se počet vyučovacích hodin zdvojnásobil s ohledem na rozsah učiva. Vyučovacím jazykem už nebyla latina, ale některý ze zemských jazyků dle potřeb obyvatelstva. Změnily se taktéž požadavky na vzdělání učitelů, vyžadovalo se odborné vzdělání reformovaných tříletých filozofických fakult, které už nebyly pouze přípravkou pro studium na univerzitě a byly to samostatné fakulty.

Jak již vyplývá z názvu tzv. Nástinu, změny se netýkaly organizace výuky pouze gymnázií, ale také reálných škol. Do soustavy středních škol byly zavedeny tzv. reálné školy, které měly dle Bonitze a Exnerova představovat jakousi protiváhu gymnáziím. Je však nutné poznamenat, že se nejednalo o nově vytvořený institut, reálné školy byly zřízeny již dříve, avšak byly zařazovány do soustavy elementárního školství. Tento typ středního školství se zaměřoval především na přírodní vědy a matematiku. Reálné školy byly původně šestileté a také byly členěny na dva stupně. Nižší stupeň působil jako příprava pro stupeň vyšší a navíc připravoval žáky pro praktický život. V průběhu 19. století došlo k prodloužení studia a zavedení státní závěrečné zkoušky, čímž se přiblížily gymnáziím.¹⁷

2.3 Tzv. Konkordát

Za vlády Františka Josefa I. byl vydán císařský patent č. 195 ř. z., kterým se vyhlášíje úmluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím. Tato úmluva uzavřená dne 5. listopadu 1855 získala platnost zákona. Nutno dodat, že se tento právní předpis netýká pouze školství ale např. i manželského práva. Jednalo se o dohodu mezi státem a církví, v jejímž důsledku bylo podřízeno vyučování na nižších a vyšších školách katolické církvi. Církev schvalovala učebnice, učební plány a také dosazovala učitele. Lze konstatovat, že katolická církev tak měla stále velký vliv na výchovu a vyučování dětí.¹⁸

¹⁷ ŘEZNIČKOVÁ, Kateřina. *Študenti a kantoři za starého Rakouska, České střední školy v letech 1867 - 1918*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2007. s. 16 – 18.

¹⁸ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 172.

Nové podmínky ve školství nastaly až po pádu absolutismu v roce 1860. Změny byly obsaženy v tzv. prosincové ústavě z roku 1867, kterou došlo k rozdělení monarchie na Rakousko-Uhersko. Tato Ústava zavedla pro jednotlivé národnosti v zemích Předlitavska některá hospodářská, kulturní a občanská práva jako např. svobodu bádání nebo vzdělávání v mateřském jazyce.¹⁹

2.4 Základní školský zákon a jeho novelizace

Základní školský zákon²⁰ byl vydán 14. května 1869 a přívlastek Hasnerův získal z důvodu, že v té době byl ministrem školství Leopold Hasner von Artha (právník, politik a mj. poslanec Českého zemského sněmu a Říšské rady, později i předseda vlády Předlitavska). Tento zákon o organizaci národního školství stanovil společný název lidovýchovné školy. Střední školství bylo upraveno již výše zmíněnou Bonitz-Exnerovou reformou schválenou roku 1854. Zákon mj. zavedl osmiletou povinnou školní docházku. Tímto zákonem byl zrušen konkordát z roku 1855, čímž došlo k velkému oslabení církve. Následkem toho byla skutečnost, že církvím bylo ponecháno pouze řízení a organizace vyučování náboženství a došlo tím k sekularizaci školství. Zákon se člení do 5 oddílů – smysl obecných škol a jejich zřízení, povinná školní docházka, vzdělávání učitelů, další vzdělávání učitelů, právní postavení učitelů a zřizování škol.

Dle zákona se obecné školy dělily na obyčejné školy obecné a na školy měšťanské. Jedná se v podstatě o převzetí členění zavedené Řádem z roku 1774, tj. na školy triviální a hlavní s obměnou spočívající v názvosloví. Této problematice se věnuje první oddíl zákona. Zákon umožňoval zřízení mateřských škol při obecných školách jako tzv. školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dětí, které ještě nemohly chodit do školy.²¹ Obyčejné školy obecné měly za úkol vést žáky k mravnosti a zbožnosti a rozvíjet jejich poznání. Dle § 3 mezi vyučovací předměty patřily náboženství, tzv. trivium, zpěv, tělocvik a základy historie, zeměpisu, přírodovědy. Děvčata byla navíc povinna se učit nauku o domácím hospodaření a ruční práce. Zřizovaly se obecné školy veřejné i soukromé. Měšťanská škola byla co do kvality výuky vyšším standardem v porovnání s obyčejnou školou obecnou. Jejím úkolem bylo poskytnout dětem, které nenavštěvovaly střední školu, vyšší vzdělání. Mezi vyučovací předměty dle § 17 patřilo náboženství, jazyk a písemnosti, zeměpis,

¹⁹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 73.

²⁰ Lze se setkat s názvy Květnový zákon či Velký říšský zákon.

²¹ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 157.

dějepis, přírodopis, aritmetika, geometrie, vedení knih, kreslení od ruky a kreslení geometrické, krasopis, zpěv a tělocvik. Stejně jako na obyčejných obecných školách, dívky byly povinny se učit ručním pracím a nauce o domácím hospodaření. Měšťanská škola mohla být osmiletá nebo samostatná tříletá, která navazovala na 5. ročník školy obecné. Obecná škola připravovala děti do praxe a nevytvářela předpoklady pro další studium. Z výše uvedeného vyplývá, že v roce 1869 byly tři možnosti splnění povinné školní docházky, a to na:

- osmileté obyčejné škole obecné,
- osmileté měšťanské škole nebo
- pětileté obyčejné škole obecné a na ni navazující tříleté měšťanské škole (viz níže tabulka č. 3).

Tabulka č. 3 Dualismus základního školství

1	obecná škola	měšťanská škola	měšťanská škola
2			
3			
4			
5			obecná škola
6			
7			
8			

Další oddíl zákona se týká povinné školní docházky, která je osmiletá od šesti let do čtrnácti a vztahovala se na chlapce i dívky. Je nutné zdůraznit, že je to právě tento zákon, který striktně zavádí povinnou školní docházku pod hrozbou sankce vůči rodičům. Výjimku z povinné školní docházky měly děti navštěvující soukromou školu či děti se zdravotním omezením, které jim bránilo docházet do školy.²²

V rámci přípravy na budoucí povolání učitelů byly zřízeny čtyřleté učitelské ústavy. Absolventi ústavu ke konci studia skládali tzv. závěrečnou zkouškou učitelské způsobilosti. Učitelský ústav spadal pod soustavu středních škol a vyučovali zde středoškolské profesori.

²² KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 74.

Pro další rozšiřující vzdělávání učitelů byly zřizovány pedagogické semináře na vyšším učení technickém nebo na univerzitě. Na základě tohoto zákona byla učitelům pevně stanovena nejvyšší úvazková míra činící 30 hodin týdně. Nejvyšším počtem žáků ve třídě na jednoho učitele byl 80. Zákon zlepšil i sociální postavení učitelů tím, že stanovil pravidelné vyplácení odměn a přiznal jim právo na penzi.²³

I přesto, že německé obyvatelstvo bylo v českých zemích v menšině, německé školství se rozvíjelo rychleji, než to české. Některé české rodiny byly nuceny ze strany svých německých zaměstnavatelů posílat své děti do škol německých. Navíc německé školy byly lépe vybavené. To vše mělo za následek, že několik tisíc českých dětí navštěvovalo německé školy. Tímto došlo k zesílené germanizaci na našem území²⁴. Zákon se však zcela nezamlouval tehdejší šlechtě a i části církve a to zejména z důvodů hospodářských a ideologických. Situace se vyvinula tak, že roku 1883 došlo k novelizaci Základního školského zákona.

Základní školský zákon je další výraznou změnou zasahující do základního školství. Školství se vymanilo z područí katolické církve zrušením Konkordátu v roce 1855. Střední školství se nadále řídilo Bonitz-Exnerovou reformou z roku 1854. Zákon zavádí institut povinné školní docházky, který je poprvé zakotven jako právní povinnost pod hrozbou uložení sankce vůči rodičům. Zavedením povinnosti navštěvovat školu dochází k velkému nárůstu počtu dětí ve třídách, často až k dramatickému počtu 80 žáků. V důsledku přeplněnosti tříd, nemohl být uplatňován individuální přístup, čímž nejvíce trpěli slabší žáci. Z pohledu dnešní doby je tento počet nerealizovatelný s ohledem na velikost učeben a na potřeb zohlednění individuálních potřeb jednotlivých žáků. Postavení učitelů doznalo také podstatných změn.

Školská novela základního školského zákona byla provedena dne 2. května 1883 zákonem, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869. Tato novela, někdy zvaná jako Taafova novela dle tehdejšího ministerského předsedy Eduarda Taafo, představovala velký zásah do původního zákona. Na venkovských školách bylo zkráceno vyučování pouze na polodenní, aby mohly děti vypomáhat při polních pracích. Dále se ušetřilo na učitelských platech, neboť počet žáků připadajících na jednu učitelskou sílu stoupl z počtu 80 na 100. Povinná školní docházka byla taktéž novelizována a to tak, že ty děti, které již absolvovaly šest let na obecné školy, mohly mít úlevy poskytnuté

²³ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 173.

²⁴ Na Moravě byl trojnásobek německých škol ve srovnání s českými školami.

na žádost jejich rodičů. Tímto došlo fakticky ke zkrácení povinné školní docházky z osmi na šest let. Jednalo se především o děti žijící na venkově.²⁵ Nebyli to pouze žáci, kterých se dotkla tato reforma. Učivo přírodních věd a matematiky na učitelských vzdělávacích ústavech bylo omezeno a zároveň byl navýšen počet vyučovacích hodin náboženství a umělecky zaměřených předmětů jako např. chrámové hudby a hry na varhany. Jeden z mála kladů této novely bylo zpřesnění úkolu a organizace měšťanské školy. Za účinnosti základního školského zákona byla chápána měšťanská škola jako obdoba obyčejné školy obecné. Po novele zákona byla považována za školu vyšší, která připravovala děti pro podnikání a zemědělství.²⁶ Novela byla zrušena v roce 1922 tzv. Malým školským zákonem.

Z výše uvedeného vyplývá, že novela Základního školského zákona podstatně měnila jeho původní znění. Lze konstatovat, že v důsledku zavedení úlev z povinného navštěvování, byla zhoršena úroveň základního školství. Tyto změny se týkaly především dětí z venkova, které spíše pracovaly na statku, než aby docházely do školy. Požadavky na vzdělávání učitelů se snížily, v novele zákona již nebyly zakotveny vzdělávací ústavy budoucích učitelů a rozsah vyučovacích předmětů na těchto ústavech byl pozměněn.

2.5 Zákony týkající se vysokého školství

Ke komplexnosti vývoji právních norem u nás je nutné zmínit právní normy týkající se nejvyššího školství tj. univerzit. Na základě zákona ze dne 28. 2. 1882 došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Dle § 1 vyučovacím jazykem na německé univerzitě byl výlučně jazyk německý, na české univerzitě jazyk český. Důsledkem tohoto rozdělení docházelo i k mnoha problémům. Dosavadní profesori se mohli rozhodnout, na kterou z univerzit přejdou. Chybějící obory byly doplněny jmenováním nových pedagogů. Proto se např. Tomáš Garrigue Masaryk mohl stát mimořádným a posléze v roce 1897 i řádným profesorem filozofie na české Filozofické fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze. Botanická zahrada a univerzitní knihovna zůstala společná oběma univerzitám s tím, že historická aula v Karolinu byla užívána střídavě. Právo užívat historické insignie přešlo do výlučné sféry německé univerzity a česká univerzita si nechala vyrobit kopie. Prvním rektorem na české univerzitě se stal Václav Vladivoj Tomek, na německé univerzitě Ewald Hering. Obě univerzity měly

²⁵ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 158.

²⁶ KASÍKOVÁ, Hana, VALÍŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 76.

mít oddělené místnosti a zvláštní organizaci a správu.²⁷ Od školního roku 1882/1883 zahájily na české univerzitě činnost pouze fakulta právnická a filozofická, o rok později fakulta lékařská a od roku 1891/1892 fakulta bohoslovecká. Česká univerzita výrazně přispěla k rozvoji české vědy a kultury.²⁸

Po vzniku Československa v roce 1918 pokračovaly obě univerzity ve své činnosti. V roce 1920 došlo na základě tzv. Marešova zákona č. 135/1920 Sb., o poměru pražských universit ke změně jejich právních postavení. Pokračovatelkou pražské univerzity se stala dle § 1 česká univerzita, které byl navrácen její původní název Karlova univerzita. Dle § 5 starobylé insignie, knihy, obrazy a jiné památky se staly majetkem Karlovy univerzity. Karolinum také přešlo do výlučného vlastnictví Karlovy univerzity.

²⁷ HÁJEK, Václav. *Před 130 lety došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity* [online]. cuni.cz, 16. února 2012 [cit. 1. června 2015]. Dostupné na < <http://www.cuni.cz/UK-3925.html> >.

²⁸ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 78.

3 Vývoj školství v Československé republice v letech 1918 – 1939 a v Protektorátu Čechy a Morava 1939 - 1945

Rozpadem Rakouska-Uherska vznikl dne 28. října 1918 samostatný československý stát na základě tzv. recepčního zákona č. 11/1918 Sb.²⁹, ve kterém došlo k recepci právního řádu, čímž byla zajištěna kontinuita mezi starým a novým právním řádem. Školský systém se tedy téměř nezměnil, řídil se právními předpisy z doby Rakouska-Uherska, tj. opíral se o Základní říšský zákon z roku 1869 doplněný školskou novelou z roku 1883. Dle čl. 2 recepčního zákona se pojednává o dosavadních zemských a říšských zákonech, které zůstávají prozatím v platnosti. Mezi významné pedagogické reformátory, kteří měli zásluhu na nových změnách, patřili Otakar Kádner, Otakar Chlup, Václav Příhoda a další³⁰.

První změna ve školství byla zavedena zákonem č. 455/1919 Sb.³¹, díky kterému se již učitelky po skončení tzv. počáteční služby³² mohly vdávat, aniž by se musely vzdát učitelského povolání, tímto byl zrušen celibát učitelek. Dle § 2 výše zmíněného zákona učitelky, které ještě nemají za sebou počáteční službu, jsou povinny zažádat o souhlas okresní školní rady. Další změnu ve školství zaznamenal zákon č. 292/1920 Sb.³³, který stanovil podmínky pro zřizování menšinových škol, které byly převzaty do státní správy. Podle tohoto zákona měly být zřizovány menšinové školy v oblastech s převahou obyvatelstva jiné národnosti. Taková škola měla být zřízena v každé obci, kde bylo podle tříletého průměru alespoň 40 dětí jiné národnosti. Nutno dodat, že se jednalo především o oblasti s převážně německou národností, kde tak byl velký prostor ke germanizaci.

K významným legislativním aktům patří zákon č. 274/1919, jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a měšťanských. Tímto zákonem došlo k platové rovnosti učitelů se státními zaměstnanci. Dle § 15 a násl. právo na pravidelné příjmy měli učitelé literatury, zvláštní učitelé náboženství, učitelky ženských ručních prací a vedlejší učitelé z povolání. Dle § 10 měl učitel nárok na úřední nebo naturální byt, případně na příspěvek na bydlení. Dále měli učitelé nárok na cestovné a náhradní poplatky

²⁹ historická verze: zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

³⁰ MÁTEJ, Josef. Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. 1. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvá, 1976. s. 332.

³¹ historická verze: zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literárních a industriálních učitelek na školách obecných a měšťanských v republice Československé

³² krátké období na počátku učitelské kariéry

³³ historická verze: zákon č. 292/1920 Sb., jímž se upravuje školství

při služebním výkonu. Zákon ze dne 29. dubna 1920 upravoval způsob osazování učitelských míst, jehož kritérium bylo dosažené vzdělání učitelů a délka pedagogické praxe.

Vznik Československé republiky přinesl mnohé změny ve školství, které se snažily reflektovat nové společenské poměry. Lze kladně hodnotit otázku rovnoprávnosti učitelského platu se státními zaměstnanci a zrušení celibátu učitelek, což se posléze projevilo v nárůstu žen ve školství. Zřízení menšinových škol lze považovat za nepříliš zdařilé, neboť se jednalo především o německou národnost a tudíž podporu germanizace na území Československa.

3.1 Tzv. Malý školský zákon

Dne 13. července 1922 Parlament Československé republiky přijal zákon č. 226/1922 Sb.³⁴, který provedl změnu především na škole obecné a měšťanské. Jak už z názvu Malý školský zákon vyplývá, nejednalo se o podstatné změny. Základní otázky školství tento zákon vůbec neřešil, proto lze konstatovat, že je to pouhá novela základního školského zákona z roku 1869, který zůstal zákonným podkladem školství v meziválečném období i v Protektorátu Čechy a Morava a platil až do roku 1948. Tímto právním předpisem byl zrušen zákon ze dne 2. května 1883, tj. novela Základního školského zákona z roku 1869. Z toho vyplývá, že již nebyly přípustné úlevy z povinné školní docházky. Dle § 11 zákon zavádí osmiletou povinnou školní docházku, která počíná dovršením šesti let dítěte. Sankce za porušení povinné školní docházky je stanovena dle § 14 v peněžité výši s tím, že se rozlišuje, zda rodiče dítě nepřihlásili do školy, či zda zanedbávají pravidelné docházení dětí do školy. Pokud rodiče nezaplatí zmíněnou sankci, hrozí jim trest odnětí svobody až na 14 dní.

Mezi povinné předměty byly zařazeny občanská nauka a ruční práce, pro děvčata se tělocvik stal povinným předmětem. Náboženství se stalo předmětem nepovinným. Dle § 3 odst. 5 *„Žáci bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se zúčastnili vyučování náboženství. Žáci vyznání ostatních budou okresním úřadem školním, na Slovensku a na školách menšinových příslušným okresním (obvodním) inspektorem školním, zproštěni této povinnosti, požádají-li o to písemně nebo protokolárně jejich rodiče nebo jejich zástupci.“*³⁵. Dle § 3 nejvyšším počtem žáků připadajících na jednoho pedagoga je 60, čímž dochází ke snížení počtu ve srovnání se základním říšským zákonem z roku 1869. Název měšťanské školy byl změněn na školu občanskou. Charakteristickou vlastností

³⁴ historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských

³⁵ Tamtéž.

tehdejšího školství je dualistické pojetí. Jedna větev (elementární vyučování v obecném školství a rozšířené elementární vzdělání v měšťanské škole) byla určena pro tzv. nižší třídu tj. prioritně pro děti směřující většinou k dělnickým a řemeslnickým povoláním, zatímco druhá větev (střední a vysoké školství) vzdělávala nadanější děti a příslušníky řadících se do tehdejších středních a vyšších vrstev společnosti. Tato dvojkolejnost byla zavedena již říšským školským zákonem (viz výše tabulka č. 3).³⁶

Na základě výše zmíněného lze říci, že tento zákon navazuje na předchozí právní úpravu, tj. na Základní školský zákon z roku 1869, nikoliv jeho novelu z roku 1883, která byla tímto tzv. Malým školským zákonem zrušena. Návaznost na říšský zákon spočívá zejména ve stejné délce povinné školní docházky nebo dvojkolejnosti základního školství. Úlevy z povinné školní docházky již nebyly povoleny v důsledku zrušení novely z roku 1883. Lze hodnotit kladně snížení maximálního počtu žáků ve třídě z 80 na 60 a tedy projevení snahy o individuální přístup k žákům.

3.2 Zřízení újezdních školských rad

Dalším významným právním předpisem ovlivňující školství byl zákon č. 233/1935 Sb.³⁷, který zřizoval újezdní školské rady, což byly správní orgány pro školní obec a školní újezd. Školní újezd byl souhrn několik obcí nebo jejích částí, které byly přidruženy k jedné veřejné měšťanské škole, jejíž obvod přesáhl území školní obce. Dle § 1 každé veřejné měšťanské škole byl přiřazen obvod, v jehož rámci děti bydlící v tomto obvodu měly povinnost navštěvovat tu konkrétní měšťanskou školu. Dle § 2 vzdálenost bydliště dítěte ke škole nesměla přesahovat 5 km. Výjimky z výše zmíněné pětikilometrové vzdálenosti byly stanoveny v § 3 pro města Prahu, Brno, Olomouc, Liberce, Moravské Ostravy, Opavy a Plzně. Měšťanské školy náležely do působnosti školní obce, jestliže obvod měšťanské školy nepřesahoval území školní obce. Takovou měšťanskou školu spravovala místní školní rada dané obce. Měšťanské školy náležící do působnosti školních újezdů byly vyňaty z působnosti obce a nazývaly se újezdní měšťanské školy. Ve školní obci, kde se vyskytovala újezdní měšťanská škola, se zřizovala dle § 11 újezdní školská rada, která byla společným orgánem pro školní obec a školní újezd. Dle § 12 se újezdní rada skládala ze:

- zástupců škol, které náležejí do působnosti školní obce
- zástupců škol, které náležejí do působnosti školního újezdu

³⁶ VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 261 s.

³⁷ historická verze: zákon č. 233/1935 Sb., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě

- zástupců školní obce
- zástupců školního újezdu.

Újezdní školní rada se členila na dva odbory, a sice odbor pro věci školní obce a odbor pro věci školního újezdu. Dle § 22 děti československých občanů měly povinnost navštěvovat veřejnou měšťanskou školu, v jejímž obvodu měly trvalé bydliště. Bydliště dítěte bylo závislé na trvalém bydlišti otce, v případě nemanželských dětí na matčině trvalém bydlišti. Trvalé bydliště dětí jednostranně osiřelých, nebo jejichž rodiče byli rozvedení, či žili odděleně, se určovalo dle rodiče, v jehož péči se dítě nacházelo.

3.3 Zřízení nových vysokých škol

Období tzv. první republiky³⁸ přineslo zásadní změny v rozvoji vysokého školství. V roce 1919 byla zřízena vedle Karlovy univerzity druhá česká univerzita v Brně – Masarykova univerzita a to na základě zákona č. 50/1919 Sb.³⁹ Vzniku této univerzity předcházely mnohaleté snahy vytvořit druhé centrum vědy a učení, které by bylo do jisté míry určitou protiváhou Karlovy univerzity. Na počátku jejího vzniku stál Tomáš Garrigue Masaryk, který přišel s myšlenkou založení druhé konkurenční univerzity v rámci národního měřítka. Masarykova univerzita se členila na čtyři fakulty – právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou. Prvním rektorem se stal Karel Engliš⁴⁰. Na Slovensku v Bratislavě vznikla Univerzita Jana Amose Komenského na základě zákona č. 375/1919 Sb.⁴¹, která se členila na fakultu právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou. V roce 1918 byla zřízena Vysoká škola zvěrolékařská v Brně zákonem č. 78/1918 Sb.,⁴² o rok později Vysoká škola zemědělská v Brně zákonem č. 460/1919 Sb.⁴³ a Vysoká škola obchodní v Praze zákonem č. 461/1919 Sb.⁴⁴

³⁸ Tzv. první republika je označení Československa v letech 1918 – 1938.

³⁹ aktuální znění: zákon č. 50/1919 Sb., kterým se zřizuje druhá česká univerzita

⁴⁰ *Historický přehled* [online]. muni.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na <<https://www.muni.cz/history/summary?lang=cs>>.

⁴¹ aktuální znění: zákon č. 375/1919 Sb., kterým se zřizuje československá univerzita v Bratislavě

⁴² aktuální znění: zákon č. 78/1918 Sb., o zřízení československé státní „Vysoké školy zvěrolékařské v Brně“

⁴³ aktuální znění: zákon č. 460/1919 Sb., kterým se zřizuje samostatná československá státní „Vysoká škola zemědělská v Brně“

⁴⁴ historické znění: zákon č. 461/1919 Sb., kterýmž se zřizuje československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze“

3.4 Uzavření vysokých škol během Protektorátu Čechy a Morava

Jak již bylo výše uvedeno, hlavním zákonným podkladem školství v českých zemích zůstal až do roku 1948 říšský zákon z roku 1869 a společně s ostatními zákony a normami prakticky platil i v době okupace českých zemí v období tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Struktura škol v Protektorátu zůstávala nadále víceméně shodná s obdobím první republiky. Docházelo však postupně k některým organizačním změnám způsobenými německou nacistickou ideologií a vývojem války. Organizace základního školství byla upravena podle německého vzoru. Povinná měšťanská škola byla nahrazena čtyřletou výběrovou hlavní školou, která navazovala na čtvrtý ročník obecné školy. Z učebnic se odstranily zmínky o Československu a slavné minulosti českého národa.

Za největší zásah do českého školství lze považovat uzavření českých vysokých škol a to vyhláškou říšského protektora ze dne 17. 11. 1939 na dobu tří let. 1200 studentů bylo deportováno do koncentračních táborů. Ovšem ani v roce 1942, kdy tato lhůta uplynula, školy nebyly otevřeny. Čeští studenti mohli svoje studia většinou dokončit až po osvobození v roce 1945. Jedinými vysokými školami, které na našem území v době Protektorátu fungovaly, byly německá Karlova univerzita a německá Vysoká učení technická v Praze a Brně.

4 Školství Československa po druhé světové válce

4.1 První školský zákon po roce 1948

V roce 1948 schválilo Ústavodárné Národní shromáždění zákon č. 95/1948 Sb.⁴⁵ – tzv. školský zákon, který prodloužil povinnou školní docházku o jeden rok a pozměnil celou strukturu školského systému. Tímto zákonem se zavedlo jednotné vzdělávání, dle § 1 odst. 1 „*Veškeré mládeži se dostane jednotné výchovy a obecného i odborného vzdělání na školách, které tvoří jednotnou soustavu.*“⁴⁶. Do školské soustavy byla začleněna mateřská škola s nepovinnou školní docházkou, kterou dle § 8 navštěvovaly děti ve věku 3 až 6 let.

Dalším článkem byla škola národní, která poskytovala dětem základy obecného vzdělání. Národní škola se skládala z pěti postupových ročníků. Dle § 24 byly zřízeny v oblasti, v jejímž obvodu mělo minimálně 20 dětí trvalý pobyt. V první třídě byl maximální počet 30 dětí na jednoho učitele a ve vyšších ročnících tento počet činil 40. Dle § 26 mezi výchovné a vzdělávací obory patřily společenské, jazykové, počty, technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné obory.

Střední školy poskytovaly ucelené základní obecné vzdělání a členily se na 4 postupové ročníky. Název střední škola je v dnešní době zavádějící, jednalo se o druhý stupeň současné základní školy. Dle § 100 se střední škola zřizovala, mělo-li v obvodu alespoň 100 dětí trvalé bydliště. Mezi výchovné a vzdělávací obory dle § 31 patřily společenské, jazykové (jazyk vyučovací, jazyk ruský), matematika, přírodní vědy, obory technické, estetické, zdravotní a tělovýchovné. V rámci posledního čtvrtého ročníku byla obligatorně zavedena praxe v hospodářském oboru.

Dalším stupněm v rámci školské soustavy byly školy 3. stupně, které se dále členily na školy povinné a výběrové. Povinné školy představoval pouze jeden druh škol a to tzv. tříleté základní odborné školy. Základní odborné školy poskytovaly základy odborného vzdělávání a zároveň rozšiřovaly obecné vzdělání. Tento typ školy navštěvovaly povinně děti, které nechodily do žádné výběrové školy. Výběrové školy se dále členily na čtyřleté a s kratší délkou vzdělávání (tříleté nebo dvouleté). Čtyřletá byla gymnázia a vyšší odborné školy, na kterých se dle § 41 na konci studia skládala závěrečná zkouška, po jejímž úspěšném ukončení získaly děti vysvědčení. Školy 3. stupně s trváním výuky kratší 4 let byly různé typy dvou a tříletých odborných škol, které připravovaly děti pro odborné

⁴⁵ historická verze: zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství

⁴⁶ Tamtéž.

práce⁴⁷. Tento zákon dále zaváděl dle § 59 a násl. školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, které se zřizovaly v léčebných ústavech a ozdravovnách. Jednalo se především o děti trpící tělesnými nebo duševními vadami. Tyto školy byly na úrovni prvního a druhého stupně jednotné školy. Ke struktuře výše zmíněného školství viz níže Tabulka č. 4.

Školský zákon o základní úpravě jednotného školství z roku 1948 představuje velkou změnu v systému vyučování a vzdělávání mládeže. Odstranil dvojkolejnost systému základních škol, který byl zaveden Základním školským zákonem v roce 1869. Jednotné vzdělávání spočívalo ve sjednocení vzdělávacích požadavků na děti stejného věku, nutno podotknout, že obsah vzdělávání byl zpolitizován. Negativní aspekt jednotnosti vzdělávání lze spatřit ve faktickém znemožnění výběru vzdělávání dle individuálních potřeb, zájmů a možností. Dále byla prodloužena povinná školní docházka o jeden rok, která činila devět let. Zákon nově zavádí mateřskou školu jako samostatný článek školské soustavy.⁴⁸ Jako pozitivní změnu lze hodnotit stanovení maximálního počtu žáku na národní a střední škole. Zákon nově zohledňuje péči o děti se specifickými poruchami a zřizuje školy v rámci léčebných ústavů a ozdravovnách.

Ve srovnání s předchozí právní úpravou⁴⁹ došlo ke značnému snížení počtu dětí ve třídách, což se pozitivně projevilo ve větší možnosti individuálního přístupu k žákům. Výše zmíněný zákon však byl v platnosti pouhé čtyři roky a následně byl nahrazen zákonem vydaným 24. dubna 1953.

⁴⁷ Odborné zaměření se týkalo zemědělství, dopravy, umělecké činnosti, sociální a zdravotní péče apod.

⁴⁸ S myšlenkou zavedení mateřské školy do školského systému přišel K. S. Amerling v Návrhu pro národní školy již v roce 1848, blíže viz 2. kapitola.

⁴⁹ Základní školský zákon z roku 1869 – max. 80 žáků, novela Základního školského zákona z roku 1883 – max. 100 žáků.

Tabulka č. 4 První, druhý a třetí stupeň školství

Povinná školní docházka: 9 let

	věk		
předškolní vzdělávání	3	mateřská škola - nově zařazené	školy pro mládež vyžadující zvláštní péči – nově zařazené
	4		
	5		
	6		
základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	7	národní škola	
	8		
	9		
	10		
	11	střední škola	
	12		
	13		
	14		
15			
střední vzdělání (3. stupeň)	16	a) povinné	
	17	- základní odborné školy (tříleté)	
	18	b) výběrové	
	19	- gymnázia (čtyřletá) - vyšší odborné školy (čtyřleté) - odborné školy (dvou nebo tříleté)	

4.2 Druhý školský zákon po roce 1948

V roce 1953 byl zákon č. 95/1948 Sb., o jednotném školství zrušen zákonem č. 31/1953 Sb.⁵⁰, kterým byla snížena povinná školní docházka na osm let. Dle § 3 odst. 3 povinná školní docházka začínala dovršením šesti let dítěte a končila čtrnáctým rokem života. Tímto zákonem byla důsledně dobudována jednotná škola. Bylo odstraněno rozdělení jednotné školy na nižší a vyšší stupeň. Zákon zaváděl osmiletou a jedenáctiletou střední školu (dále jen OSŠ a JSŠ), blíže viz tabulka č. 4. Dle § 4 OSŠ a prvních osm postupných ročníků JSŠ poskytovaly základní všeobecné vzdělání pro povolání, odborné školy nebo pro vyšší všeobecné vzdělání. Poslední tři roky na JSŠ byly výběrové, suplovaly dosavadní gymnázia a připravovaly na studium na vysoké škole. Zákon dále upravoval v § 5 další výběrovou školu odbornou, na kterou mohli nastoupit absolventi OSŠ nebo osmého postupného ročníku JSŠ.

⁵⁰ historická verze: zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů

Odborné školy poskytovaly vzdělání potřebná pro povolání v hospodářské či státní správě. Stejně jako v zákoně o jednotném školství i tento právní předpis upravoval školy pro mládež vyžadující zvláštní péči, navíc stanovil, že povinná školní docházka u dětí navštěvujících tento typ školy mohla být přiměřeně prodloužena. Následkem zkrácení povinné školní docházky došlo k navýšení učiva na prvním stupni. Byly zrušeny některé vyučovací předměty jako např. prvouka, vlastivěda či psaní a od pátého ročníku byly nahrazeny dějepisem, zeměpisem a přírodopisem. Politická výchova, později přejmenována na občanskou výchovu, byla nově začleněna do výuky. Tento krok představoval velký skok pro méně nadané děti, které měly problém se s touto změnou vyrovnat. Výše zmíněný problém se projevoval nárůstem počtu neúspěšných žáků, za což veřejnost vinila učitele. Kritizována byla i pedagogická věda.⁵¹

Ve druhé části zákona bylo upraveno vzdělávání učitelů. Dle § 7 se zřídily tříleté pedagogické školy pro budoucí učitelky mateřských škol, na které nastupovaly po absolvování OSŠ nebo po absolvování osmého postupného ročníku JŠŠ. Dle § 8 se zřídily čtyřleté pedagogické školy pro budoucí učitele národních škol pro absolventy OSŠ nebo absolventy osmého postupného ročníku JŠŠ. Pro budoucí učitele šestého až osmého postupného ročníku se zřídily vyšší pedagogické školy, na které mohli nastoupit absolventi JŠŠ, případně absolventi pedagogických škol či výběrových odborných škol. Učitelé devátého až jedenáctého postupového ročníku JŠŠ se vzdělávali na vysokých školách pedagogických se studijní dobou nejméně čtyř let.⁵²

Účelem tohoto zákona bylo dokončit myšlenku jednotnosti školského systému, která byla vyjádřena v předchozí právní úpravě⁵³. Již z úvodního ustanovení⁵⁴ zákona je patrná skutečnost, že škola byla politickým prostředkem budování socialistického státu. Zákon shodně upravuje speciální školské ústavy pro mládež se zvláštními potřebami, jak bylo upraveno již v roce 1948. Snížení povinné školní docházky o jeden rok vedlo k vyšším nárokům na děti 1. – 5. ročníků. Organizace základního školství, tj. členění na národní a střední školství bylo nahrazeno osmiletou a jedenáctiletou střední školou, jejíž poslední tři roky suplovaly „tradiční“ gymnázia. Na základě výše zmíněného, lze konstatovat,

⁵¹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 85.

⁵² VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 353.

⁵³ historická verze: zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství

⁵⁴ § 1 Úvodní ustanovení; (1) Pro socialistickou společnost, kterou budujeme, musí naše škola vychovávat všestranně rozvitě a dokonale připravené nové socialistické občany - dělníky, rolníky a inteligenci. (2) Toto poslání může splnit jen škola spjatá s velkými úkoly socialistického budování a s politickým, hospodářsko-technickým a kulturním rozvojem vlasti a s její obranou.

že tyto legislativní změny co do struktury základního školství a náplně vyučování měly spíše negativní vliv na žáky.

Tabulka č. 5 Základní a střední vzdělání

Povinná školní docházka: 8 let

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	osmiletá střední škola
	jedenáctiletá střední škola – prvních 8 postupných ročníků
střední vzdělání (3. stupeň)	jedenáctiletá střední škola
	pedagogická škola
	odborné učiliště
	odborná škola
vyšší odborné vzdělání	vyšší pedagogická škola

4.3 Třetí školský zákon po roce 1948 a další významné změny v tzv. socialistickém školství

Nepříznivou situaci ve školství se v roce 1958 zabýval 11. sjezd tehdy vládnoucí KSČ, ze kterého vzešly náměty na později přijatý zákon č. 186/1960 Sb.⁵⁵ Jedná se o již třetí školský zákon od roku 1948. Tento právní předpis opět mění povinnou školní docházku a prodlužuje ji na devět let a částečně opustil tzv. sovětský model školské soustavy. V základním školství došlo mj. k navázání na původní domácí tradice. V §§ 3 – 4 zákon upravuje předškolní výchovu, v rámci které rozlišuje jesle a mateřskou školu. Povinná školní docházka je realizována v základních devítiletých školách (ZDŠ) dle § 2, které nahrazují osmiletou a jedenáctiletou střední školu. Lze pozitivně hodnotit, že byly obnoveny na ZDŠ vlastivěda, psaní a bylo zavedeno odborné vyučování tj. hudební, výtvarná, tělesná výchova a výuka cizího jazyka. Střední školství bylo obohaceno o nové typy škol, a sice o odborná učiliště, učňovské školy, střední odborné školy a gymnázia, která však byla oficiálně označovaná jako střední všeobecně vzdělávací škola (SVVŠ), jež nahradila dosavadní tři poslední ročníky jedenáctileté střední školy. Zákon nově upravil v § 9 střední školu pro pracující, která byla do jisté míry zvláštní tím, že po absolvování pouhého roku získal

⁵⁵ historická verze: zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání

absolvent, tj. tehdejší terminologií uvědomělý dělník, úplné střední vzdělání s maturitou. Pracovní princip se uplatňoval v celém školském systému. Projevilo se to např. zavedením nového předmětu pracovní nauka na základní devítileté škole. Tato modernizace školství byla umožněna celkovým politickým uvolněním šedesátých let, jež následně vyvrcholilo v roce 1968. V této době došlo i k pokusům o obnovení školského systému z doby první čs. republiky, např. znovuzavedení osmiletého gymnázia. Tyto modernizační změny byly prakticky ukončeny potlačením „pražského jara“ vstupem sovětských okupačních vojsk na naše území v srpnu 1968 a následným „normalizačním procesem“. Ještě však v prosinci 1968 jako výsledek reformních snah byl vydán zákon č. 168/1968 Sb.⁵⁶, který pro SVVŠ zavedl tradiční název gymnázium s délkou studia 4 let.

Tabulka č. 6 Základní a střední školství

Povinná školní docházka: 9 let

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	základní devítiletá škola
střední vzdělání (3. stupeň)	odborné učiliště
	učňovská škola
	střední škola pro pracující
	odborná škola
	střední odborná škola
	SVVŠ
	konzervatoř

Jak již bylo výše zmíněno, od počátku 70. let byla zahájena tzv. normalizace ve všech oblastech politického a společenského života v tehdeším Československu, přičemž toto se zásadně dotklo i oblasti školství, kde tehdejší vládnoucí aparát KSČ požadoval důslednou obnovu socialistického charakteru školství. V roce 1976 byl zahájen projekt⁵⁷, který výrazně

⁵⁶ historická verze: zákon č. 68/1968 Sb., o gymnáziích

⁵⁷ projekt s názvem Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy

měnil vzdělávací soustavu a následně byl vydán zákon č. 63/1978 Sb.⁵⁸. Mezi podstatné změny bylo zavedení desetileté povinné školní docházky, kdy žák formálně získal nikoliv základní, ale střední vzdělání, tj. po 8 letech základní školy musel absolvovat dva roky studia na některé ze středních škol. Nově zavedená délka povinné školní docházky byla nejdelší v historii školství na našem území. Dosavadní počet postupných ročníků na základní devítileté škole byl snížen o jeden rok, neboť první stupeň základního školství byl poprvé v historii zkrácen na čtyři roky. Do systému dosavadních středních škol přibylo tzv. střední odborné učiliště, kde absolventi čtyřletých oborů ukončených maturitou mohli následně i studovat na vysoké škole. Posléze vydaný Zákon č. 29/1984 Sb.⁵⁹ již pouze jen oficiálně zrušil základní devítiletou školu, neboť v tuto dobu skončili docházku žáci, kteří do ní vstoupili v roce 1984.

Tabulka č. 7 Základní a střední vzdělání

Povinná školní docházka: 10 let

základní vzdělání (1. a 2. stupeň)	základní škola
	základní devítiletá škola
střední vzdělání (2. stupeň)	střední odborné učiliště
	gymnázium
	střední odborná škola
	konzervatoř
	střední škola pro pracující
	odborná škola
	odborné učiliště
	učňovská škola

Na základě výše uvedených skutečností je možné uvést, že období od roku 1948 až do společenských změn v roce 1989 byla charakteristické nesčetnými změnami co do obsahu výuky a struktury školského systému. Délka povinné školní docházky se často

⁵⁸ historická verze: zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol

⁵⁹ historická verze: zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol

měnila⁶⁰, což mělo negativní dopad na stabilitu školského systému. Navíc zde byl určující vliv politiky vládnoucí KSČ, která ideologicky a leckdy i kontraproduktivně na základě tzv. sovětského vzoru ovlivňovala celou školskou soustavu a určovala, co je správné a co ne.

⁶⁰ Zákon č. 95/1948 zavádí devítiletou povinnou školní docházku, zákon č. 31/1953 osmiletou, zákon č. 186/1960 devítiletou a zákon č. 63/1978 desetiletou.

5 Školství po roce 1989

Po roce 1989 došlo v našem školství k řadě změn hlavně v oblasti řízení, financování a vzdělávací nabídky. Uvolnil se centralizovaný systém ve prospěch krajů, obcí a jednotlivých škol. Školy nabyly právní subjektivitu, staly se tedy více samostatnými v rozhodování v oblasti personální, organizační, finanční a kurikulární. V tomto období vznikly nové druhy škol navazující na domácí tradice (víceletá gymnázia), dále nové druhy odborných škol, vyšší odborné školy, došlo k nové strukturalizaci vysokoškolského studia (bakalářské a navazující magisterské), objevily se nové vzdělávací programy na úrovni základního školství (obecná, národní, daltonská, waldorfská atd.)⁶¹

Porevoluční vývoj našeho školství lze nejlépe charakterizovat slovy – demokratizace a decentralizace. První zákon č. 564/1990 Sb.⁶², který upravoval školství, se týkal státní správy a samosprávy ve školství. Správní kompetenci byly soustředěny na ministerstvo školství a byly zřízeny školské úřady, školy získaly na základě tohoto právní subjektivitu. Česká školní inspekce se stala samostatným orgánem státní správy. Na základě novely tohoto zákona z roku 1995 vznikly rady školy jako samosprávné orgány.

V rámci reformy veřejné správy v roce 2000 byl zahájen přechod „státních“ škol do působnosti krajů, zanikly školské úřady, jejich kompetence přešly na kraje. V důsledku této reformy se stal náš školský systém jedním z nejméně centralizovaných školských systémů v Evropě.

Až do roku 2004 upravoval oblast regionálního školství, tj. základní a střední školy, školský zákon č. 29/1984 Sb.⁶³, který byl přibližně patnáctkrát novelizován. Novelou⁶⁴ školského zákona z roku 1990 byla zrušena „jednotná“ škola, zavedena možnost diferenciací výuky, právní subjektivita a vznik nestátního školství. Další novela tohoto školského zákona z roku 1995 upravovala poměry na základních středních školách a uzákonila vyšší odborné školy. Dále rozčlenila základní školu na pětiletý první stupeň a čtyřletý druhý stupeň a stanovila délku studia na gymnáziích na čtyři, šest a osm let.

⁶¹ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 88.

⁶² historická verze: zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství

⁶³ historická verze: zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol

⁶⁴ historická verze: zákon č. 171/1990 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol

V roce 2004 byl vydán zákon č. 561/2004 Sb.⁶⁵ Jedná se o komplexní právní normu pro celou oblast tzv. regionálního školství, která prohlubuje demokratizaci vzdělání a jeho evropský rozměr. Umožňuje širší zapojení veřejnosti do procesu vzdělávání, rámcových vzdělávacích programů a dlouhodobých záměrů rozvoje vzdělávání. Popisuje rozsah práv a povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců. Zavádí školskou radu jako povinný orgán školy a vlastní hodnocení škol. Nově upravuje pojetí kurikulárních dokumentů, tj. rámcové a školní vzdělávací programy. Mimo jiné upravuje nový přístup k maturitní zkoušce a v neposlední řadě umožňuje bezplatnou docházku od posledního ročníku mateřské školy.⁶⁶

Současný školský systém je tvořen následujícími stupni a druhy škol:

- *Mateřské školy* představující předškolní vzdělání určené pro děti ve věku 3 až 6 let, zřizovatelem je obec, případně jiné státní i nestátní organizace.
- *Základní školy*, které se člení na pětiletý první a čtyřletý druhý stupeň. V rámci této školy žák splní svoji zákonnou povinnost tj. povinnou školní docházku, která je devítiletá.
- *Střední školy* podle zákona poskytují tři stupně středního vzdělávání tj. střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitou lišící se náročností, délkou studia a ukončením studia. Dle toho rozlišujeme následující typy středních škol:
 - gymnázium včetně víceletých gymnázií
 - střední odborná škola
 - střední odborné učiliště
 - integrované střední školy, které spojují studium jednoho oboru na různé úrovni
- *Konzervatoře*, které připravují pro výkon uměleckých a umělecko-pedagogických činností v oboru hudby, tance, zpěvu.
- *Vyšší odborné školy*, na které jsou přijímáni žáci s maturitou. Tyto školy nabízí dvouleté nebo tříleté vzdělávací programy prohlubující získané střední vzdělání

⁶⁵ aktuální znění: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

⁶⁶ BŮHMOVÁ, Kateřina. Zpráva o vývoji českého regionálního školství po roce 1989 [online]. msmt.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na < <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ministryne-skolstvi-mirolava-kopicova-diskutovala-se?highlightWords=Zpr%C3%A1va+v%C3%BDvoji+%C4%8Desk%C3%A9ho+%C5%A1kolstv%C3%AD+lis+topadu+1989>>.

- *Základní umělecké školy* poskytující základní umělecké vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech, které je přípravou pro vzdělávání na středních nebo vysokých školách.
- *Jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky* poskytují jazykové vzdělání v cizích jazycích.⁶⁷

V dokumentu, který je nazvaný Národním programem rozvoje vzdělávání v České republice nebo tzv. Bílá kniha z roku 2001, jsou rozpracovány cíle vzdělávání stanovené novým školským zákonem, vymezuje i hlavní vzdělávací oblasti, obsahy a prostředky. Na tento dokument navazují rámcové vzdělávací programy, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání každého oboru vzdělávání v základním a středním školství a také pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání. Jsou zpracovány centrálně a jsou závazné při tvorbě školního vzdělávacího programu, který vypracovává každá škola a má podle něj vyučovat.⁶⁸

⁶⁷ KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. s. 88.

⁶⁸ Tamtéž s. 89.

Závěr

Tato práce s názvem Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství od roku 1774 se týkala popisu a analýzy nejdůležitějších školských právních norem. Hlavním cílem této práce bylo přiblížit čtenáři nejmarkantnější změny ve školství od roku 1774, které se týkaly především zavedení povinné školní docházky a její proměny v čase, zřízení nových typů škol nebo zavedení nových vyučovacích předmětů apod.

Po zpracování této práce lze konstatovat, že se české školství ve sledovaném období vyvíjelo dynamicky. Mezi faktory ovlivňující jeho vývoj patřily zejména společenské a politické události. K zásadnímu zlomu ve školství došlo v roce 1774, kdy císařovna Marie Terezie vydáním Všeobecného řádu školského zavedla povinnou školní docházku. Následná Amerlingova reforma nastínila změny v elementární školství, která do určité míry modifikovala tereziánské elementární školství a poprvé zavedla pojem mateřská škola. Pozdější Bonitz-Exnerova reforma se zabývala středním školstvím a zavádí nový typ střední školy – reálnou školu. Hasnerův zákon z roku 1869 byl zásadním právním předpisem, který ovlivnil a komplexně upravil národní školství. Tento právní předpis zavádí povinnou školní docházku chápanou z pohledu dnešní doby, neboť porušením této povinnosti byly rodičům dětí ukládány sankce. Nutno dodat, že tento předpis počítaje i jeho novelizaci v roce 1883 byl recipován po vzniku Československé republiky. V roce 1922 byl vydán tzv. Malý školský zákon, kterým byla zrušena novela Hasnerova zákona a byla zavedena osmiletá povinná školní docházka. Období tzv. první republiky zaznamenalo vývoj nejvyššího školství tj. vysokých škol a univerzit. V období Protektorátu Čechy a Morava bylo školství, stejně jako ostatní části života v českých zemích, negativně ovlivněno německou okupací a nacistickou ideologií a válečnými událostmi. Pro poválečné školství je charakteristické vydání několika zákonů, které modifikovaly délku školní docházky a typy školství. Tyto změny byly ovlivněny opět především více politickými než odbornými faktory. V rámci dnešního školství je důležitá skutečnost, že školy získaly mimo jiné právní subjektivitu. Vznikly nové druhy škol, jako např. víceletá gymnázia, nové druhy odborných školy či vyšších odborných škol. Dále se objevily nové vzdělávací programy v rámci základního školství.

Podoba dnešního českého školství, tj. stav od roku 1993, je ovlivněna především politickými změnami a také otevřením našeho školství vlivům z Evropy a dalšího světa. Pronikání moderních vyučovacích metod a alternativních vzdělávacích programů ovlivnilo

naše školství a s ním i nazírání celé společnosti na tuto oblast. Ráda bych do budoucna navázala na dosavadní nabyté informace pozorováním dalšího vývoje a proměny českého školství. Chtěla bych také sledovat výsledky různých výzkumů, které budou posuzovat změny i výsledky ve školství v naší zemi a poté i v kontextu evropském a celosvětovém.

6 Anotace

Jméno a příjmení:	Eva Burianová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, PhD.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Vývoj nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku 1774
Název v angličtině:	The development of rules of law of czech school system since 1774
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o vývoji nejdůležitějších právních norem ve školství na našem území od roku 1774 tj. roku, kdy byla zavedena povinná školní docházka pro současné české školství.
Klíčová slova:	Školský systém, povinná školní docházka, vyučovací předměty, právní předpis
Anotace v angličtině:	The final project describes the development of rules of law of Czech system since 1774 when the compulsory school attendance was established.
Klíčová slova v angličtině:	School system, compulsory school attendance, subjects, law
Rozsah práce:	43
Jazyk práce:	český

7 Abstract

The final project named The Development of Rules of Law of Czech School System since 1774 deals with the most influential school rules of law which established Czech school system. It begins with the law from 1774 when the school compulsory attendance was established and finishes with present Czech school system.

8 Literatura

- KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogika pro učitele*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. 401 s.
- KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. 224 s.
- MÁTEJ, Josef. *Dějiny české a slovenské pedagogiky*. 1. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1976. 501 s.
- MRZENA, Jan, ŠTVERÁK, Vladimír. *Felbiger a Kindermann – reformátoři lidového školství*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s.
- SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vydání. 1987. Praha: Pedagogické nakladatelství Praha, 1987. 359 s.
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 307 s.
- ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina. *Študáci a kantoři za starého Rakouska, České střední školy v letech 1867 - 1918*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2007. 301 s.
- VÁŇA, Josef. *Dějiny pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 379 s.

9 Legislativní akty

- historická verze: zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého
- aktuální znění: zákon č. 78/1918 Sb., o zřízení československé státní „ Vysoké školy zvěrolékařské v Brně“
- aktuální znění: zákon č. 50/1919 Sb., kterým se zřizuje druhá česká univerzita
- aktuální znění: zákon č. 375/1919 Sb., kterým se zřizuje československá univerzita v Bratislavě
- historická verze: zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literárních a industriálních učitelek na školách obecných a měšťanských v republice Československé
- aktuální znění: zákon č. 460/1919 Sb., kterým se zřizuje samostatná československá státní „ Vysoká škola zemědělská v Brně“
- historické znění: zákon č. 461/1919 Sb., kterýmž se zřizuje československá státní „ Vysoká škola obchodní v Praze“
- historická verze: zákon č. 292/1920 Sb., jímž se upravuje školství
- historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských
- historická verze: zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských
- historická verze: zákon č. 233/1935 Sb., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě.
- historická verze: zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství
- historická verze: zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání
- historická verze: zákon č. 68/1968 Sb., o gymnáziích
- historická verze: zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol
- historická verze: zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních, středních škol a vyšších odborných škol
- historická verze: zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství
- aktuální verze: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

10 Internetové zdroje

BÖHMOVÁ, Kateřina. Zpráva o vývoji českého regionálního školství po roce 1989 [online]. msmt.cz, [cit. 1. června 2015]. Dostupné na <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/ministryne-skolstvi-miroslava-kopicova-diskutovalase?highlightWords=Zpr%C3%A1va+v%C3%BDvoji+%C4%8Desk%C3%A9ho+%C5%A1kolstv%C3%AD+listopadu+1989>>.

MORKES, František. Proměny povinné školní docházky [online]. ucitelskenoviny., [cit. 26. února 2016]. Dostupné na <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>>.

MORKES, František. Tereziánská reforma v českém školství [online]. clanky.rvp.cz, 18. října 2006 [cit. 1. května 2015]. Dostupné na <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html/>>.

ŠPRINGL, Jan. Školství za Protektorátu, Památník Terezín 2011. Dostupné na <http://skolakemvprotektoratu.pamatnikterezin.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=91#nemecke>.